

Д.С. Лішук, О.І. Шилюк

**СТЕПАН ДРОПАН: ЗАГАДКОВА ПОСТАТЬ
В ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО КНИГОДРУКУВАННЯ**

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

Д.С. Лішук, О.І. Шилук

СТЕПАН ДРОПАН: ЗАГАДКОВА ПОСТАТЬ В ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО КНИГОДРУКУВАННЯ

Чернівці
2021

*Схвалено кафедрою історії України факультету історії,
політології та міжнародних відносин Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича
(протокол № 3 від 23.10.2020 р.)*

Переднє слово:

Л. В. Тимошенко – кандидат історичних наук, професор Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Науковий редактор:

О. В. Добржанський – доктор історичних наук, професора, декан факультету історії, політологів та міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Рецензенти:

Т. В. Марусик – доктор історичних наук, професорка, проректорка з науково-педагогічної роботи з питань навчально-виховного процесу Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича,

В. І. Антофійчук – доктор філологічних наук, професор філологічного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича,

М. Б. Зушман – кандидат філологічних наук, директор наукової бібліотеки Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Степан Дропан: загадкова постать в історії українського книгодрукування / Д.С. Ліщук, О.І. Шилук. Чернівці, 2021. 20 с.

У науково-методичному посібнику викладені матеріали, які розповідають про книгодрукування на українських землях у XV-XVI ст., діяльність власника друкарні у Львові Степана Дропана.

Видання становить книгознавчий та культурно-історичний інтерес, рекомендовано педагогам, студентам, курсантам, ліцейстам та учням загальноосвітніх шкіл, а також всім, хто цікавиться історією України.

УДК 94(477):655.11(072)

Вступне слово

Проблема так званого дофедорівського книгодрукування у Львові порушена не тепер. Ще на початку XIX ст. Є. Бандтке писав про те, що Іван Федоров у Львові не заснував, а відновив друкарню. Зрештою, про це було недвозначно сказано в тексті втраченої надмогильної епітафії. Ще в радянський час львівський дослідник Орест Мацюк сміливо заявив про те, що для такого твердження існують серйозні підстави. Так на сторінках книгознавчих видань з'явилася постать Степана Дропана.

В основі погляду про існування дофедорівського книгодрукування є інформація з двох архівних документів кінця XVIII ст. (1791, 1792 рр.). У першому міститься заява ченців львівського монастиря Св. Онуфрія про повернення їм майна і друкарні, яка належала монастиреві з 1460 р., або сплатити 40 тис флоренів відшкодування за прибутки друкарні. У документі вказується також, що того ж таки 1460 р. львівський міщанин Степан Дропан подарував монастиреві свою власну друкарню, яку польський король Казимир IV підтвердив привілеєм у 1469 р. У другому документі йдеться про провізорів (старших) Успенського братства, які заперечували претензії отців василіан на друкарню, засновану в 1460 р. Степаном Дропаном. Відтак, виглядає, що друкарня С. Дропана перейшла колись у власність ставропігійського братства¹.

Інші документи, оприлюднені О. Мацюком, засвідчують, що в інвентарі Словітського монастиря (Галичина, 1826 р.) відітовані невідомі раніше стародруки: 1. Новий Завіт 1511 р. почаївського друку; 2. Тріодіон 1527 р. київського друку; 3. Тріодіон 1540 р. київського друку; 4. Анфологійон 1542 р. львівського друку; 5. Службник 1546 р. львівського друку; 6. Апостол 1566 р. львівського друку. Якщо довіряти цьому джерелу, у Львові до І. Федорова було видано три книги².

Відкриття О. Мацюка підтримало чимало дослідників, зокрема й відомий книгознавець Я. Запаско. Однак його позицію навряд чи можна назвати виваженою. Так, вважаючи, що дофедорівське книгодрукування є доведеним, він ще у 1964 р. писав: «Поки не будуть знайдені видання дофедорівської друкарні, як це мало місце в Москві, або ж не відшукані які-небудь інші сліди чи більш точні і конкретні вказівки на їх існування, то питання про те, чи було книгодрукування у Львові до Івана Федорова, не може бути вирішеним остаточно»³. Після публікацій О. Мацюка вчений однозначно захищав існування книговидання до І. Федорова.

Проте ніколи не підтримував вірогідність дофедорівського книгодрукування Ярослав Ісасвич. Так, у відомих публікаціях 1970-1980-х рр.

¹ Вперше про це відкриття було повідомлено: Мацюк О.Я. Чи було книгодрукування на Україні до Івана Федорова? // Архіви України. – 1968. – № 2. – С. 5. Передрук: Мацюк О. Чи було книгодрукування на Україні до Івана Федорова? // Запаско Я., Мацюк О., Стасенко В. Початки українського друкарства. – Львів, 2000. – С. 27-46.

² Мацюк О.Я. Ще раз про початки книгодрукування на Україні // Архіви України. – 1971. – № 1. – С. 27-29.

³ Запаско Я. Періодикар Іван Федоров. Нарис. – Львів, 1964. – С. 38.

вчений навіть не артикулював цю проблему. Лише у підсумковому дослідженні 2002 р. Я. Ісасвич вказав на суперечливість свідчень, оприлюднених О. Мацюком і підтриманих Я. Запаском. Відтак, він твердо обстоював позицію неприйняття свідчень пізніх джерел, у яких ретроспективно згадувалось про існування дофедорівських стародруків⁴.

Проте не варто забувати, що Степан Дропан – цілком реальна історична особа. Відомо, що він був русином, заможним львівським міщанином. Він був зятем Яна Зоммерштайна, від імені якого походить назва львівського передмістя Замарстинів. С. Дропан з дружиною отримали від сім'ї її батьків багатий посаг і спадок, які були в 1460 р. в певній долі подаровані монастирю Св. Онуфрія. Під 1486 р. у львівських актах згадується інтролігатор Михайло Дропан, напевно, родич Степана. Тобто, він міг опрацювати книги, які друкував С. Дропан. Фундація Дропана згадується в багатьох хроніках та публікаціях.

Якщо у Львові в 1460 р. розпочалося руське книговидання, то це означає, що перша давньоукраїнська друкована книга з'явилася одразу через кілька років після видання Біблії зачинателя світового книговидання Йогана Гутенберга. Я. Запаско так і писав: «...друкарня Степана Дропана буде другою в Європі після гутенбергівської». Зв'язки Львова із західноєвропейськими містами, в т. ч. й німецькими, були в XV ст. жвавіми, то ж не виключено, що С. Дропан міг познайомитись із Гутенбергом і навчитися його ремеслу.

Однак і нині дофедорівське книгодрукування у Львові, яке міг розпочати Степан Дропан чи хтось інший після нього, залишається загально недоведеним, адже досі не віднайдено жодного тогочасного примірника. Тобто, свідчення про це є досить пізні (нагадаємо, лише кінця XVIII ст.), вони досить суперечливі. До слова, найраніші руські книги були видані Швайпльтом Фіолем у Кракові (кінець XVI ст.) і Франциском Скориною у Празі (1517 р.).

Для доведення факту існування дофедорівського книгодрукування у Львові, потрібні, властиво, більш точні факти. Зокрема, потрібно встановити замовників тих легендарних видань, чи, принаймні, точні назви виданих книг. Тоді стане можливим з'ясування певної видавничої програми та ін. Без цього «дофедорівське книговидання» у Львові ще довго залишатиметься гіпотезою.

Сказане не заперечує реальність особи Степана Дропана і залишає простір для продовження наукових пошуків. Науково-методичний посібник кандидатів історичних наук Д. Ліщука і О. Шилука тому підтвердження.

Л. В. Тимошенко,
професор Дрогобицького державного педуніверситету
імені Івана Франка, кандидат історичних наук

⁴ Ісасвич Я. Українське книговидання. Витоки. Розвиток. Проблеми. – Львів, 2002. – С. 9.

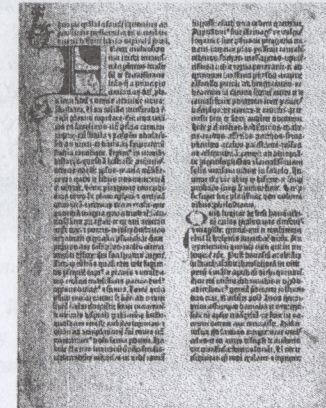
1. Виникнення книгодрукування у Європі

Як відомо, взаємні культурні зв'язки і впливи різних культур існували споконвіків, і в цьому треба вбачати позитивні елементи відносин між народами. Книжці, як жодному іншому документу, належить одне з важливих місць у процесі збагачення однієї культури за рахунок іншої.

Розпочавшись у Німеччині, друкарство надзвичайно швидко ширилося на всі сторони; але рух поширення його на периферії все зменшувався в міру віддалення від її кордонів. Перша друкована книжка Європи появилася в Майнці, в друкарні Гутенберга, 1450 р. Подальше поширення друкарства відбувалось наступним чином: Італія – 1464 р., Венеція – 1469 р., Франція – 1470 р., Голландія – 1473 р., Іспанія – 1474 р., Англія – 1480 р., Данія – 1482 р., Португалія – 1484 р., Австрія – 1492 р. До кінця століття в Європі існувало вже близько тисячі друкарень, які випустили майже 40 тис. видань. Звичайно, із слов'янських народів найшвидше прийшло друкарство до тих, що найтісніше стикалися з німцями. В XVI ст. Чехія і Польща переживали золотий вік своєї культури, і мистецтво книгодрукування набуло в них дуже високого рівня розвитку. Основним центром друкарства в Польщі на той час був Краків. Так, із 25 діючих польських друкарень у Кракові знаходилось 9. Вони видавали вдвічі більше матеріалів, ніж всі інші друкарні країни разом.⁵

Портрет Гутенберга

Сторінка друкованої Біблії

Першу слов'янську друкарню з кириличним шрифтом заснував у 1491 р. в Кракові німецький майстер Швайпль Фіоль. Першими книжками, які він видрукував, були «Октоїх» та «Часословець», обидві 1491 р.; котра вийшла раніше, тобто котру з них можна вважати первістком друку – невідомо, але традиція вважає «Октоїха» 1491 р. за найпершу слов'янську

⁵ Historia druku w Polsce [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://pl.wikipedia.org/wiki/Historia_druku_w_Polsce

книжку, друковану кирилицею. Крім цього, надрукував Ш. Фіоль ще дві книжки – «Триодь пісну» та «Триодь цвітну» (є різні варіанти перекладу назви), але вже без зазначення місця та часу друку. Збереглася звістка, що він видрукував ще й п'яту книжку – «Псалтир», але сама книжка до нашого часу не збереглася.⁶ Видання Ш. Фіоля широко розповсюдилися на українських і білоруських землях, у Московській державі.

Вирішальний крок у розповсюдженні книгодрукування в Східній Європі зробив білоруський просвітителі і друкар Франциск Скорина. Початок його діяльності відноситься до 1517 р. в столиці Чехії Празі. Тут можна було дешево закупити друкарське обладнання і папір. Коштами допомагали багаті громадяни. Першою випущеною ним друкованою книгою був «Псалтир», який використовувався і в богослужінні, і як посібник для навчання грамоті. За три роки Ф. Скорина надрукував 23 книги. Для своїх видань він використовував досить чіткий за малюнком кириличний шрифт, вибрав зручний формат – так звані малі книжечки, практичні у користуванні.

Тісні зв'язки і впливи різних культур сприяли тому, що окремі українці здобували вищу освіту в школах Польщі, Чехії, Німеччини, Італії та інших країн Європи. Наприклад, син ремісника з Дрогобича Юрій Котермак (Дрогобич) закінчив Краківський, а пізніше Болонський університет (Італія), де здобув ступінь доктора, викладав астрономію й медицину, в 1481-1482 рр. був ректором університету.⁷ В Римі вийшла книга Ю. Дрогобича «*Iudicium prenosticon Anni MCCCCLXXX III currentis Magistri Georgii Drohiciz de Russia almi studii Bononiensis artium et medecine doctoris*» («Прогностична оцінка поточного 1483 р. магістра Юрія Дрогобича з Русі доктора мистецтв і медицини славетного Болонського університету»). Автор подав багатий матеріал з астрономії й географії. Зокрема, зробив першу в друкованій літературі спробу визначити географічну довготу міст України. Ця книга – перша видана за кордоном наукова праця українського автора.

⁶ Огісико І. І. Історія українського друкарства / Упоряд., авт. іст.-біогр. нарисів та приміт. М. С. Тимошик. – К.: Либідь, 1994.

⁷ Юрій Дрогобич (Котермак) : біобібліогр. покажч. – Дрогобич : РВВ ДДПУ ім. Івана Франка, 2017. – 80 с.

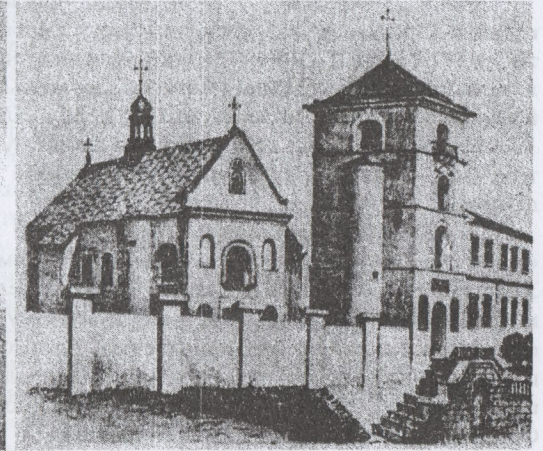
2. Книгодрукування на українських землях

Зазвичай початок книгодрукування в Україні пов'язують з діяльністю Івана Федоровича (Федорова), який у 1566 р. перебрався з Московської держави до Великого князівства Литовського. У 1572 р. він приїхав до Львова, де заклав друкарню, в якій 15 лютого 1574 р. надрукував «Апостол» – першу точно датовану книгу на українських землях, що дійшла до наших часів. Однак чи була це перша друкована книга і чи був Іван Федорович першодрукарем в Україні?

За дослідженнями українських та зарубіжних учених, у середині XV ст. у Львові працювала друкарня Степана Дропана, заможного львівського міщанина, який, судячи з архівних документів, подарував згодом цю друкарню Свято-Онуфрійському монастирю. (Свого часу друкарня

Степан Дропан

Свято-Онуфрійський монастир

потрапила до Степана Дропана завдяки його тестю – Яну Зоммерштайну, рідному брату першому обраному війту м. Львова, пам'ять про котрого залишилася у львів'ян дещо трансформованими назвами – передмістя Замарстинів і Замарстинівської вулиці).⁸

Варто врахувати й тісні зв'язки, зокрема культурні, українських земель із західними слов'янами та європейськими державами. Українські терени протягом століть були місцем інтенсивних цивілізаційних процесів, українці завжди були за співтворців європейської культури. Розвиток книгодрукування в таких містах, як Прага, Краків, не міг не вплинути на прогресування такої технології на українських землях, зокрема у Львові. У Львові склалися сприятливі умови для того, щоб місто стало осередком

⁸ Вулиця Замарстинівська [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Вулиця_Замарстинівська;
Замарстинів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Замарстинів>;

друкарства. У XVI ст. це був один з найбільших економічних і культурних центрів у Східній Європі. Розташування міста на перехресті торговельних шляхів сприяло також зростанню його ролі у міжнародних культурних взаємозв'язках. Купець родом з Гданська Мартін Груневег, який оселився у Львові 1582 р., писав: «У цьому місті, як і у Венеції, стало звичним зустрічати на ринку людей з усіх країн світу в своїх уборах... Кожен, якою мовою він би не розмовляв, знайде тут і свою мову».⁹

З історичних джерел нам відомо, що друкарні існували в Кракові з 1491 року, а у Вільні – з 1525 року. У цьому зв'язку постає питання про місто Львів, де була велика кількість церков, де потреба в книгах була набагато більша, ніж на інших землях тогочасного Великого князівства Литовського і Корони Польської. Про це стверджують багато науковців, а саме: Г. І. Коляда, Є. С. Бандтке, М. С. Тимошик та ін.

Денис Зубрицький у своїй праці, присвяченій дослідженню історії галицьких друкарень, наголошує: «Що у Львові перед Іваном Федоровим, тобто 1574 роком, існувала руська друкарня, не підлягає ніякому сумніву, хоча ми не є в змозі показати пам'яток друкарських з цієї епохи. Якщо могла існувати в 1491 році в Кракові, в 1525 році в Вільні, чому ж не могла бути у Львові в середині Русі, де потреба таких книг була далеко більша, як деінде, тому що в самій Львівській і Перемиській дієцезії було понад 4000 церков».¹⁰

Г. І. Коляда характеризує Львів як одне з розвинених міст Європи: «Львів саме в XV–XVI ст. був важливим центром торгівлі зі Східною Азією і Західною Європою. Значну частину його населення становило українське міщанство. Важко припустити, щоб у такому місті не було до 1573 р. слов'янського кирилицького друкарства. До того ж, у Кракові понад 80 років перед тим слов'янські книги друкував Швайпольт Фіоль. Книги Фіоля (про це говорить у своїй «Палінодії» Захарія Копистинський) і Франциска Скорини були значно поширені на Україні».¹¹

Винахід друкарства покликав до життя ряд складних технологічних процесів: різблення пуансонів (робоча частина друкарського верстата), виготовлення (вибивання) матриць, виливання в матрицях літер – шрифтоливарну справу. Процеси набору (складання) та й власне друкування (тиснення) також неможливі були без нової техніки та пристроїв. Друкарство могло розвиватися у містах, де існувала розвинена техніка і працювали кваліфіковані майстри.¹²

Наявність необхідної техніки і підготовлених кадрів сприяла появі друкарства на західних землях України. У Львові високого розвитку досягла ливарна справа, був добре організований процес моделювання форм і

⁹ Ісаєвич Я. Д. Найдавніший історичний опис Львова // Жовтень. – 1980 – № 10. – С. 107–108.

¹⁰ Zubrzycki D. Historyczne badania o drukarniach rusko-słowiańskich w Galicyi / D. Zubrzycki. – Lwów, 1836. – S. 12–14.

¹¹ Коляда Г. І. До питання про українське друкарство перед Іваном Федоровим / Г. І. Коляда // Радянське літературознавство. – 1962. – № 6. – С. 85–90.

¹² Ярема С. М. Розвиток друкарства на Україні (до початку XX ст.) / С. М. Ярема, І. О. Ямковий // Технологія і техніка друкарства. – 2006. – № 4(14). – С. 131–142.

орнаментів. Напередодні запровадження книгодрукування у Львові працювали 30 кваліфікованих граверів. У XVI ст. розвинулося львівське майлярство – львівські майяри ілюстрували рукописні книги мініатюрами і заставками. У друкованій книжці майярів замінили різьбярі по дереву, які виготовляли гравюри і орнамент. Напередодні запровадження книгодрукування у Львові працювали й спеціалісти – палітурники. Нарешті, для книгодрукування потрібний папір. У XVI ст. в Україні папір використовували для рукописних книг, офіційного листування, потреб управління, торгівлі тощо. Виникає в Україні і своє паперове виробництво, що пояснюється в першу чергу різким збільшенням попиту на книжки. Перша папірня на українських землях була заснована в м. Янові (нині селище Івано-Франкове Львівської області) не пізніше 1522 р., а в 1570 р. відкривається паперова мануфактура в Луцьку.¹³

З матеріалів судового процесу, розпочатого проти Івана Федоровича столярським цехом Львова, відомо, що на прохання львівського цеху два краківські друкарі, які якраз в той час були у Львові на ярмарку, підтвердили, що в Кракові нема постійних столярів при друкарнях.¹⁴ Тобто, до організації Іваном Федоровичем друкарні, у Львів на ярмарок, що починався в день святої Агнеси (21 січня, який відбувався з кінця XIV ст.), щороку з'їжджалися також книгари і друкарі з різних міст. Відповідно вони могли ділитися інформацією про процес книгодрукування та своїм досвідом.

Тобто станом на другу половину XV ст. в Україні були вже наявні матеріально-технічні передумови для виникнення друкарства. Це високий ступінь розвитку золотарства, ливарництва та різьбярства, згадки про палітурництво (інтролігаторство) у Львові (1483 р.).

Важливим аргументом раннього походження друкарства на українських землях є також використання у друкарській справі термінології, яка прийшла з країни, де починалось книгодрукування, – Німеччини. В Московському царстві використовувалась не німецька, а більш пізня – італійська термінологія. Нею користувався й Іван Федоров до прибуття у Велике князівство Литовське. Отже, перші друкарні на українських землях стали з'являтися, як уже зазначалось, у другій половині XV ст. технологія множення текстової інформації була запозичена в німецьких друкарів, про що свідчить термінологія, яка традиційно використовувалась в українських друкарнях.

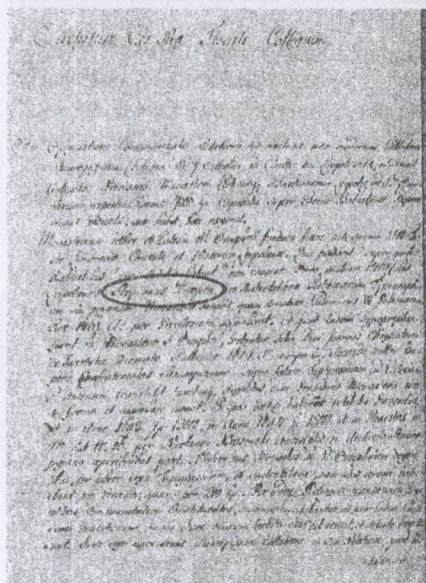
¹³ Нестеренко О. О. Розвиток промисловості на Україні. – Ч. 1. – К.: 1959. – С. 177.

¹⁴ Jędrzejowska A. Książka polska we Lwowie w XVI w. (Biblioteka Lwowska, t. 27), Lwów 1928, s. 56

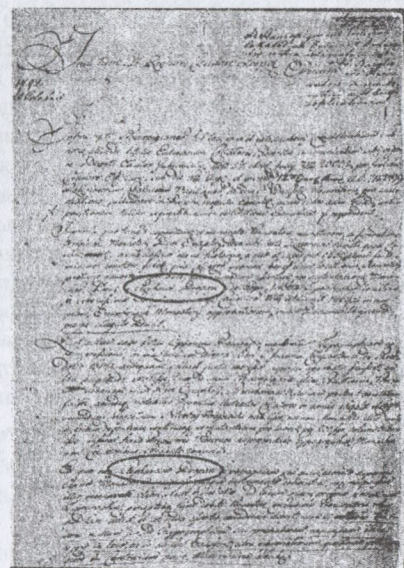

3. Архіви «заговорили»

У 1968 р. у журналі «Архіви України» вийшла стаття Ореста Мацюка «Чи було книгодрукування на Україні до Івана Федорова». ¹⁵ Автор звертає увагу на два документи, що зберігаються нині у Центральному державному історичному архіві (ЦДІА) України у Львові. Перший – це заява ченців Львівського василіанського монастиря св. Онуфрія від 23 липня 1791 р. фіскальній колегії з проханням вжити заходів у справі повернення монастиреві провізорами Ставропігійського братства рухомого та нерухомого майна і друкарні, що належала монастирю від 1460 р., та виконання всіх зобов'язань відносно монастиря (ЦДІА України у Львові, ф.684, оп.1, спр.2601, арк.1–2). Другий – це пояснювальна записка провізорів Ставропігійського братства Львівському староству від 20 жовтня 1792 р. у зв'язку з претензіями василіан на друкарню, засновану в 1460 р. львівським міщанином українцем Степаном Дропаном (ЦДІА України у Львові, ф.684, оп.1, спр.2602, арк.1-4). ¹⁶

Заява монастиря, де згадується С. Дропан

Пояснювальна записка з посиланнями на С. Дропана

¹⁵ Мацюк О. Я. Чи було книгодрукування на Україні до Івана Федорова / О. Я. Мацюк // Архіви України. – 1968. – № 2. – С. 3–14.

¹⁶ Тимошик М. Перший український друкар Степан Дропан, а не Іван Федорович. До першодруку в перекладі українською латини мовних архівних документів про першу друкарню у Львові Степана Дропана від 1460 року – за 112 років до приходу туди з Москви Івана Федоровича // Український інформаційний простір. – 2019. – Ч. 2(4). – С. 29.

Цементуючим стрижнем цих справ є друкарня львівського міщанина Степана Дропана, подарована ним ченцям василіанського чину Свято-Онуфрійського монастиря від 1460 року. Саме ця друкарня, а точніше – прибутки від неї стали причиною неабиякого конфлікту між двома юридичними сторонами: насельниками та піклувальниками монастиря – з одного боку і пайовиками монастиря, членами Львівського Ставропігійського братства – з другого. Справа ця затягнута в часі й дещо заплутана в суті своїй через непоступливість обох сторін та цілковито протилежне тлумачення низки фактів. Не дійшовши упродовж тривалого часу згоди в питаннях приналежності друкарні та розподілу прибутків від неї, обидві сторони подалися за пошуком правди до вищих щаблів правосуддя краю – Цісарсько-королівської фіскальної колегії Львівської округи.

Факти, які не піддає сумнівам жодна зі сторін цієї справи:

- друкарня подарована монастиреві львівським міщанином Степаном Дропаном 1460 р.;
- акт цього дарування затвердив грамотою польський король Казимир IV у 1469 р.;
- стабільна прибутковість друкарні й річний відсоток від капіталу в сумі 7000 форинтів;
- зобов'язання братства після пожежі в монастирі й перенесення друкарні в інше місце виділяти щороку монастиреві для потреб знедолених 200 форинтів;
- відома книга – писання Святого Івана Золотоустого в цій друкарні видавалася українським шрифтом двічі; від другого видання 1614 року примірник зберігся. ¹⁷

Під 1486 р. згадується інтролігатор (палітурник) Михайло Дропан – возний міської ради. Звідси О. Мацюк робить висновок, що перша українська друкарня була заснована ще до 1460 р. С. Дропаном.

Відсутність книг із цієї друкарні автор пояснює їхнім малим тиражем та історичними обставинами (війнами, пожежами, повстаннями тощо). Пізніше Орест Мацюк знайшов у ЦДІА України у Львові інвентар книг Словітського монастиря (Львівщина) з 1826 р., в якому серед інших міститься шість українських стародруків: 1) Новий тестамент українською мовою почаївського видання 1511 р.; 2) «Тріодіон in quarto» київського видання 1527 р.; 3) таке ж видання 1540 р.; 4) «Анфологіон» львівського видання 1542 р.; 5) «Служебник» львівського видання 1546 р.; 6) «Епістоляріон» або «Апостол» львівського видання 1566 р. Тобто вказано три львівських дофедорівських видання, два київських до 1616 р. і одне почаївське до 1618 р. У вже згадуваній хроніці Онуфрійського монастиря 1771 р. вказується на фундацію монастиреві друкарні від князя Костянтина

¹⁷ Тимошик М. Таки Степан Дропан, а не Іван Федорович: Остаточно розвіяно ще один російський міт української історії – про нібито «старість» російської книги над українською // Слово Просвіти. – 2020. – Ч. 7. – С. 1, 8-9.

Івановича Острозького від 1518 р. До речі, із монастирських хронік дізнаємось, що саме князі Острозькі були фундаторами Онуфрійського монастиря. Вони двічі дарували монастиреві друкарні – у 1518 р. (Костянтин Острозький) та 1571 р. (його син Василь), коли попередні були знищені пожежами. Топографічний опис Київського намісництва 1787 р. згадує будинок друкарні Києво-Печерської лаври, зведений за ігумена Протасія і князя К. І. Острозького, зусиллями яких у 1531 р. була відкрита друкарня, а 1533 р. розпочалося друкування.¹⁸

Зазначимо, що основним джерелом для вивчення його постаті стали матеріали архівних документів. Сам Степан Дропан, як вище згадано, був зятем Яна Зоммерштайна, від якого успадкував частину земель у Білогощі, які передав разом із друкарнею монастирю. Комплекс опублікованих праць про його діяльність, зокрема коли народився, помер, родину, освіту, трудову діяльність, дуже невеликий. Проведений аналіз джерельної бази також свідчить про неможливість детально відтворити (за роками) життя Степана Дропана. У зв'язку з цим, у ряді випадків, доводилось вдаватись до припущень. Аналіз існуючих документів дав змогу стверджувати про наступне. Відомо, що він походив із заможної родини львівських міщан. Був освіченим, про це свідчить його діяльність пов'язана з роботою друкарні. Був одружений на племінниці вїта міста Андреаса Зомерштайна. Він та його дружина володіли певною кількістю земельних наділів у районі Львова. Це вказує на те, що він і його нащадки займали привілейоване становище. Пожертва друкарні, яка у ті роки вартувала чималих коштів, підтверджує, що він був заможною людиною. Його життя, праця, благочинна діяльність припадає на XV ст. Прізвище Дропан зустрічається в окремих документах XV–XVI ст., що стосуються мешканців міста Львова. Але стверджувати однозначно, що вони мають відношення до родини Степана Дропана, не можемо за браком документів, які б підтверджували їхні родинні зв'язки. Запропоноване вище зображення Степана Дропана – це уявний портрет художника, який зобразив історичну постать українського друкаря у зрілому віці.

¹⁸ Мацюк О. Друкарні на Україні в XV ст. // О. Мацюк // Український календар УСКТ. – Варшава : Укр. суспіл.-культ. т-во в Польщі, 1971. – С. 340–345; Мацюк О. Ще про початки книгодрукування на Україні / О. Мацюк // Архіви України. – 1971. – № 1. – С. 27–29.

4. Дискусії науковців з приводу книгодрукування

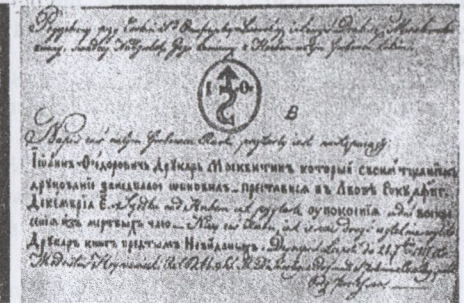
Гіпотеза О. Мацюка знайшла у тогочасному науковому середовищі як своїх прихильників, так і супротивників.¹⁹ Як би там не було, вона певний час була представлена навіть у офіційних виданнях, таких як «Радянська енциклопедія історії України» (Київ, Головна редакція Української Радянської Енциклопедії, 1970, том 2, стор. 79), де Степану Дропану присвячено окрему статтю, в якій він представлений як «зачинатель українського друкарства, попередник І. Федорова». З ідеологічних міркувань за радянських часів у 1974 р., під час підготовки до 400-річчя появи львівського «Апостола» Івана Федоровича, єдино правильною була висунута концепція про «російського і українського першодрукаря Івана Федорова» й альтернативні підходи були штучно усунуті з наукового обігу. Відновлення наукової дискусії з цього приводу відбулося вже в 1990-х роках.

Підтримав О. Мацюка щодо друкарні Степана Дропана як першої української друкарні Яким Запаско: «...якщо взяти до уваги високий рівень економічного і культурного розвитку Львова на той час, його тісні зв'язки з західними, зокрема безпосередньо з німецькими, містами, про що є багато свідчень (наприклад, до середини XVI ст. папір до Львова доставлявся майже винятково з німецьких і польських паперових млинів), то стає зрозуміло поява книгодрукування у Львові раніше інших міст Європи».²⁰

Серед аргументів які дають можливість говорити про друкарство на українських землях до прибуття сюди Івана Федорова, варто назвати післямову самого друкаря до львівського «Апостола» 1574 р., що він «когда вселшумися въ преименитомъ градѣ Лвовѣ, яко по стопамъ ходяще топтанымъ нікогого богоизбранна мужа начахъ глаголати в себѣ молитву сію». З контексту, в якому подані ці слова, зрозуміло, що Іван Федоров згадує про друкарів – своїх попередників. Другий аргумент – напис на

Львівський «Апостол»

Напис на могильній плиті

¹⁹ Тимошик М. Українське книгознавство в лещатах застарілих ідеологічних догм // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформація. – 2008. – №1. – С. 51–62.

²⁰ Запаско Я. Про дофедорівське книгодрукування в Україні / Я. Запаско // Палітра друку. – 1995. – № 4. – С. 60–62.

надгробній плиті, що до кінця XIX ст. розташовувалася в межах Св.-Онуфрійського монастиря і найраніший опис якої зробив Модест Гриневецький – 28 вересня 1817 р.: «Іоанъ Федоровичъ Друкарь Москвитин который своимъ тщаниемъ друкованіе занедбалое обновиль...». Навіть з погляду звичайної логіки «оновити» можна лише щось, що було раніше – до Івана Федоровича.

Орест Мацюк свою гіпотезу підтверджує вже згадуваними документами фонду василіанських монастирів (№ 684) ЦДІА України у Львові, датованими 23 липня 1791 р. і 20 жовтня 1792 р., а також рукописною історією Онуфрійського монастиря з 1771 р.

Ще одним аргументом О. Мацюка про дофедорівське друкарство у Львові є згадки в тій же історії Онуфрійського монастиря у Львові щодо фундації друкарень, про що вже згадувалося вище, князів Острозьких монастирю у 1518 і 1571 рр., а також тісні зв'язки Львова з Краковом і, відповідно, з друкарською традицією Ш. Фіоля. Додатком до цього є інвентар книг Словітського монастиря з 1826 р. Появу друкарні у Києві, опираючись на Топографічний опис Київського намісництва 1787 р., О. Мацюк датує 1531 р. (друкування книг почалося 1533 р.), причому зазначає, що згідно з текстом літери і всі знаряддя додрукарської справи раніше належали Острозькій друкарні, яка, отже, існувала ще до 1531 р. Як припускає автор, на території України існували й інші друкарні, друкована продукція яких нам невідома.

Вражає такий великий обсяг свідчень про дофедорівське друкарство. Це той випадок, коли кількість має переходити в якість, адже важко уявити, щоб у різних джерелах (і в тому числі актових) так часто повторювалася б інформація про події, які не відбувалися насправді. Зрештою, О. Мацюк вписав проблему друкарні С. Дропана до концепції «гутенбергівського питання», згідно з якою винайшов друкарство за допомогою рухомих літер приблизно у 1430 р. голландець Лоуренс Янсон Костер (?–1439), один із учнів якого переїхав у Майнц, і з його допомогою Гутенберг доповнив винахід Костера словолитнею.²¹

5. Степан Дропан – визначна постать в історії України

Щодо книгодрукування на українських землях великий внесок у дослідження проблеми зробив професор М. С. Тимошик, автор десятків опублікованих в Україні і за кордоном наукових праць з тих чи інших проблем книжки взагалі і української зокрема. Підбиваючи підсумки досліджень, він стверджує що «друкарство в Україну прийшло не зі Сходу, з Москви, а з Заходу, від німців. Час його появи слід датувати 1460 роком, тобто на 114 років раніше, ніж це було визначено з ідеологічних міркувань за російською (радянською) концепцією. Ім'я першого українського друкаря – Степан Дропан, який, згідно зі збереженими до наших днів архівними документами, подарував свою друкарню Львівському Свято-Онуфрійському монастирю».²²

Як бачимо, більшість документальних свідчень про раннє українське друкарство походить з XVIII ст., а основне – досі не знайдено жодної із згадуваних книг дофедорівського друкування. Прихильники ідеї дофедорівських українських друкарень посилаються на малий тираж, війни, пожежі, а також вплив агресивного польського католицизму і великодержавного російського шовінізму. Крім того, згадуються анонімні, безвихідні та дефектні кириличні видання, які можуть походити з дофедорівських часів.²³

Знайдені матеріали відповідають загальноісторичній тенденції розвитку книгодрукування в Європі та не суперечать їй. Ці факти дають підстави вважати, що українське друкарство почалося у Львові з середини XV століття мало витоки з тогочасних німецьких князівств, а не з Московського царства XVI століття. Підсумовуючи вищевикладене, сьогодні є підстави вважати першим (відомим сучасним науковцям) власником друкарні, причетним до книговидання на українських землях Степана Дропана.

Зазначимо, що Іван Федоров не був східно-слов'янським першодрукарем – це право на сьогодні належить білорусові Франциску Скорині. На початку XVI ст. він запланував перекласти і надрукувати окремими книгами новий текст Біблії руською мовою. Упродовж 1517 – 1519 рр. у власній друкарні в Празі видрукував, про що ми згадували вище, 23 біблійні книжки. Першою, де був використаний кириличний шрифт, був Псалтир.²⁴

Варто зауважити, що концепція існування у Львові дофедорівських друкарень, зокрема Степана Дропана, не применшує ролі Івана Федорова. Від нього починається безперервна традиція українського книгодрукування.

²² Тимошик М. С. Історія видавничої справи. – 2-ге вид. – К.: Наша культура і наука, 2007. – С. 143.

²³ Босак О. І. Друкарство на українських землях перед прибуттям Івана Федоровича / О. І. Босак, Г. М. Савчук // Поліграфія і видавнича справа. – 2011. – № 3. – С. 3-10.

²⁴ Франциск Скорина. Офіційний сайт Республіки Білорусь. Листопад 2020 р.

²¹ Мацюк О. Я. Чи було книгодрукування на Україні до Івана Федорова / О. Я. Мацюк // Архіви України. – 1968. – № 2. – С. 3-14.

Багато разів доля перешкождала друкарській діяльності цієї людини. Швайпольт Фіоль та Франциск Скорина у таких ситуаціях поривали з друкарством і шукали спокійнішого життя. Проте Іван Федоров, прийнявши друкарську справу як основну у своєму житті, відмовлявся від можливості спокійного заможного життя у власній домівці на користь покликання. Без сумніву, це видатна особистість в історії українського друкарства. Однак нові знахідки та розвідки дають нам можливість усе певніше стверджувати, що в цієї великої постаті були попередники: прийшовши в Україну він не застав тут абсолютну цілину в галузі книгодрукування, але побачив уже підготовлене поле для своєї діяльності. Тож перед сучасною українською історичною наукою стоїть завдання більше дізнатися про невідомих поки що перших друкарів, діяльність друкарень та подальшу їхню долю.

Післяслово

У часи розбудови Української держави, відродження національної культури, освіти та історії велика увага приділяється нашому минулому. Проголошення незалежності України стало переломним етапом і у розвитку української історіографії. Чимало істориків, архівістів, краєзнавців зосередили увагу на вивченні життєвого та творчого шляху осіб, діяльність яких довгий час замовчувалась.

На зміну заідеологізованим духовним цінностям, які раніше панували в нашій країні, повинні прийти нові, які ґрунтуються на українських національних ідеях, що зародилися в багатовіковій боротьбі за незалежність України. Щодо постаті Степана Дропана зауважимо наступне. До цього часу вважається, що першодрукарем у світі був Йоган Гутенберг, який видав Біблію у 1452 р. Проте відомо, що сам винахід друкарства він здійснив ще 1440 року, хоча не знайдено жодного примірника літератури, видрукованої і датованої цим роком. У свою чергу французькі дослідники, що мають власні наукові напрацювання з розглядуваної теми, експонують три примірники "Speculum humanas salationis", які надруковані голландським винахідником Лоуренсом Костером у 1430 р. Виникає питання: хто був перший Гутенберг чи Костер? Питання відносно першодруку в Україні виникає і у нас.

Тому, відповідно до результатів останніх наукових досліджень, було б цілком справедливо, щоб у подальшому в підручниках з історії України, а також у довідкових та енциклопедичних виданнях, у матеріалах, пов'язаних з книгодрукуванням, згадувалось ім'я українця Степана Дропана, власника друкарні у Львові середини XV ст. Сподіваємось, що в подальших пошуках і публікаціях про постать Степана Дропана науковці доповнять сторінки його біографії, відомості про благочинну роботу, трудову діяльність, яка була пов'язана з книгодрукуванням.

Пошук триває.

Джерела, використані при підготовці видання

1. Босак О. І. Друкарство на українських землях перед прибуттям Івана Федоровича / О. І. Босак, Г. М. Савчук // Поліграфія і видавнича справа. - 2011. - № 3. - С. 3-10
2. Вулиця Замарстинівська [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Вулиця_Замарстинівська.
3. Замарстинів [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Замарстинів>
4. Запаско Я. Про дофедорівське книгодрукування в Україні / Я. Запаско // Палітра друку. - 1995. - № 4. - С. 60-62.
5. Ісаєвич Я. Д. Найдавніший історичний опис Львова // Жовтень. - 1980 - № 10. - С. 107-108.
6. Коляда Г. І. До питання про українське друкарство перед Іваном Федоровим / Г. І. Коляда // Радянське літературознавство. - 1962. - № 6. - С. 85-90.
7. Мащок О. Друкарні на Україні в XV ст. / О. Мащок // Український календар УСКТ. - Варшава : Укр. суспіл.-культ. т-во в Польщі, 1971. - С. 340-345.
8. Мащок О. Я. Чи було книгодрукування на Україні до Івана Федорова / О. Я. Мащок // Архіви України. - 1968. - № 2. - С. 3-14.
9. Мащок О. Ще про початки книгодрукування на Україні / О. Мащок // Архіви України. - 1971. - № 1. - С. 27-29.
10. Неєстеренко О. О. Розвиток промисловості на Україні. - Ч. 1. - К.: 1959. - С. 177.
11. Огієнко І. І. Історія українського друкарства / Упоряд., авт. іст.-біогр. нарисів та приміт. М. С. Тимошик. - К.: Либідь, 1994.
12. Тимошенко Л. Князь В.-К. Острожский и «единоверная» Московская Русь (к проблеме взаимоотношений православных религиозных культур Восточной Европы) // Православие Украины и Московской Руси в XV - XVII веках: общее и различное / Под ред. М. В. Дмитриева. - Москва, 2012. - С. 82-109.
13. Тимошик М. Витоки української книги: від політичної фальсифікації до нової наукової концепції // Вісник Книжкової палати. - 2002. - № 11. - С. 29-35.
14. Тимошик М. С. Історія видавничої справи. - 2-ге вид. - К.: Наша культура і наука, 2007.
15. Тимошик М. Перший український друкар Степан Дропан, а не Іван Федорович: До першодруку в перекладі українською латиномовних архівних документів про першу друкарню у Львові Степана Дропана від 1460 року - за 112 років до приходу туди з Москви Івана Федоровича // Український інформаційний простір. - 2019. - Ч. 2(4). - С. 24-62.
16. Тимошик М. Таки Степан Дропан, а не Іван Федорович: Остаточно розв'язано ще один російський міт української історії - про нібито «старість» російської книги над українською // Слово Просвіти. - 2020. - Ч. 7. - С. 1, 8-9.
17. Тимошик М. Українське книгознавство в лещатах застарілих ідеологічних догм // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформація. - 2008. - № 1. - С. 51-62.
18. Юрій Дрогобич (Котермак) : біобібліогр. покажч. - Дрогобич : РВВ ДДПУ ім. Івана Франка, 2017. - 80 с.
19. Ярема С. М. Розвиток друкарства на Україні (до початку XX ст.) / С. М. Ярема, І. О. Ямковий // Технологія і техніка друкарства. - 2006. - № 4(14). - С. 131-142.
20. Jędrzejowska A. Książka polska we Lwowie w XVI w. (Biblioteka Lwowska, t.27). Lwów, 1928.
21. Historia druku w Polsce [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://pl.wikipedia.org/wiki/Historia_druku_w_Polsce.
22. Zubrzycki D. Historyczne badania o drukarniach rusko-słowiańskich w Galicyi. - Lwów, 1836.

Зміст

Вступне слово професора Л.В. Тимошенка	3
1. Виникнення книгодрукування у Європі	5
2. Книгодрукування на українських землях	7
3. Архіви «заговорили»	10
4. Дискусії науковців з приводу книгодрукування	13
5. Степан Дропан - визначна постать в історії України	15
Післяслово	17
Джерела, використані при підготовці видання	18

Ліщук Д.С., Шилук О.І.

**СТЕПАН ДРОПАН: ЗАГАДКОВА ПОСТАТЬ
В ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО КНИГОДРУКУВАННЯ**

Науково-методичний посібник

Комп'ютерний набір і верстка Т. Шилук

Папір офсетний. Формат 60x84/16.
Ум. друк. арк. 1,16. Зам. № 84. Тираж 500 прим.
Виготовник: Яворський С. Н.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ЧД №18 від 17.03.2009 р.
58000, м. Чернівці, вул. І. Франка, 20, оф. 18, тел. 099 73 22 544